

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БАДАХОВ Юрій Назірович - кандидат юридичних наук ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5938-8716>

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.73>

У статті досліджуються особливості забезпечення доступу до правосуддя в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Зазначено, що збройна агресія проти України зумовила необхідність трансформації механізмів функціонування судової системи та адаптації процесуальних інститутів до умов війни. Обґрунтовано, що доступ до правосуддя є складовою права на справедливий суд і гарантується як національним законодавством, так і міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [1].

Встановлено, що навіть в умовах воєнного стану держава зобов'язана забезпечувати ефективні засоби юридичного захисту та недопущення свавільного обмеження прав осіб. Проаналізовано основні виклики доступу до правосуддя, серед яких: обмеження територіальної юрисдикції судів, порушення строків розгляду справ, проблеми фізичного доступу до судів та цифровий розрив. Особливу увагу приділено впровадженню дистанційних форм судочинства, електронного суду та відеоконференцій як альтернативних механізмів забезпечення правосуддя. Доведено, що такі інструменти мають як позитивний вплив, так і створюють нові ризики щодо дотримання процесуальних гарантій.

Зроблено висновок, що обмеження доступу до правосуддя в умовах воєнного стану є допустимими лише за умови їх відповідності принципам законності, необхідності, пропорційності та недискримінації. Запропоновано напрями вдосконалення правово-

го регулювання, зокрема шляхом розвитку електронного правосуддя, підвищення процесуальної гнучкості та зміцнення гарантій прав учасників судового процесу.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю визначення меж допустимого обмеження права на доступ до правосуддя, що не повинні порушувати його сутність. Особливе значення має забезпечення балансу між інтересами держави та правами людини, що є одним із ключових критеріїв правомірності втручання у сферу прав і свобод. Важливим є врахування практики міжнародних судових інституцій, яка формує стандарти доступності та ефективності правосуддя навіть в умовах надзвичайних ситуацій.

Таким чином, дослідження особливостей доступу до правосуддя в умовах воєнного стану має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки спрямоване на вдосконалення механізмів судового захисту прав людини та підвищення стійкості та збалансованості правової системи України в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: правосуддя, доступ до правосуддя, воєнний стан, право на справедливий суд, електронне судочинство, електронний суд, права людини.

Методологічна основа дослідження

Методологічну основу дослідження становить сукупність взаємопов'язаних загальнонаукових, конкретно-наукових (спеціально-юридичних) та міждисциплінарних підходів і методів, застосування

яких забезпечує комплексне вивчення особливостей доступу до правосуддя в умовах воєнного стану.

1. Загальнонаукові підходи і методи

До загальнонаукових належать універсальні методи наукового пізнання, що забезпечують теоретичне осмислення досліджуваної проблематики:

діалектичний підхід, який дозволяє дослідити доступ до правосуддя у його розвитку та взаємозв'язку з процесами обмеження прав людини в умовах воєнного стану;

системний підхід, за допомогою якого доступ до правосуддя розглядається як складовий елемент цілісної правової системи та механізму захисту прав людини;

структурно-функціональний метод, що дає змогу визначити роль судової системи у забезпеченні доступу до правосуддя;

методи аналізу і синтезу, які застосовуються для узагальнення наукових підходів і формування комплексного бачення проблеми;

індукція та дедукція, що забезпечують перехід від окремих фактів до загальних висновків і навпаки;

логіко-семантичний метод, спрямований на уточнення понятійно-категоріального апарату (зокрема, «доступ до правосуддя», «ефективний судовий захист»).

2. Конкретно-наукові (спеціально-юридичні) методи

Ця група методів забезпечує безпосередній аналіз правових норм, інститутів і практики їх застосування:

формально-юридичний метод, що використовується для аналізу норм Конституції України, законодавства про воєнний стан та процесуального законодавства;

метод тлумачення правових норм (граматичний, системний, телеологічний), який дозволяє розкрити зміст положень щодо доступу до правосуддя;

порівняльно-правовий метод, застосований для зіставлення національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у сфері права на справедливий суд;

історико-правовий метод, що дає змогу дослідити еволюцію підходів до забезпе-

чення доступу до правосуддя в умовах надзвичайних станів.

3. Міждисциплінарні підходи і методи

Міждисциплінарний характер дослідження обумовлений складністю та багатомірністю проблеми доступу до правосуддя:

соціологічний підхід, що дозволяє оцінити фактичну доступність правосуддя для різних категорій населення в умовах воєнного стану;

інституційний підхід, спрямований на аналіз функціонування судової системи як соціально-правового інституту;

аксіологічний підхід, який дає змогу дослідити ціннісну природу права на доступ до правосуддя як фундаментальної правової гарантії;

інформаційно-технологічний підхід, що передбачає аналіз цифровізації судочинства та впровадження електронного правосуддя;

міжнародно-правовий підхід, що забезпечує врахування стандартів захисту прав людини, сформованих у міжнародному праві.

Застосування зазначених підходів і методів у їх взаємозв'язку забезпечило всебічність, об'єктивність і наукову обґрунтованість дослідження, а також дозволило сформулювати практично значущі висновки щодо вдосконалення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану.

Постановка проблеми

Забезпечення доступу до правосуддя є однією з ключових гарантій реалізації прав і свобод людини, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Збройна агресія проти України спричинила суттєві зміни у функціонуванні судової системи, що вплинуло на можливість реалізації права на судовий захист. У зв'язку з цим виникають численні перешкоди як організаційного, так і правового характеру, зокрема пов'язані з переміщенням судів, зміною територіальної підсудності та обмеженням фізичного доступу до судових установ.

Додатковими викликами є запровадження дистанційного судочинства, яке,

з одного боку, розширює можливості доступу до правосуддя, а з іншого - породжує нові ризики щодо забезпечення процесуальних гарантій та рівності сторін. Водночас існує проблема дотримання розумних строків розгляду справ та ефективності виконання судових рішень у складних безпечових умовах. Особливо гостро ці питання постають для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій.

Таким чином, актуалізується необхідність визначення оптимального балансу між потребами національної безпеки та обов'язком держави забезпечити ефективний доступ до правосуддя. Невирішеність зазначених проблем зумовлює потребу у комплексному науковому дослідженні особливостей реалізації цього права в умовах воєнного стану та пошуку шляхів його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика доступу до правосуддя традиційно перебуває в центрі уваги як вітчизняної, так і зарубіжної правової науки. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів забезпечення права на справедливий суд здійснили такі науковці, як Гавалешко П. С., Гнатів О. Б., Головатий С. П., Григорчук М. В., Котова Л. В., Карпенко М. В., Кретова І. Ю., Лоцихін О. М., Наливайченко А. М., Рабінювич С. П., Савчук В. С., Шевченко А. Є. та ін.

Водночас сучасні виклики, пов'язані із запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні, зумовили появу нових наукових підходів до осмислення доступу до правосуддя. У новітніх дослідженнях увага акцентується на проблемах цифровізації судочинства, зміни територіальної підсудності, забезпечення безперервності роботи судів та дотримання процесуальних гарантій у кризових умовах. Особливу роль відіграє практика Європейського суду з прав людини, яка формує стандарти доступності правосуддя навіть за умов надзвичайних ситуацій.

Разом із тим, попри значну кількість наукових праць, питання комплексного

дослідження особливостей доступу до правосуддя саме в умовах воєнного стану залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, потребують подальшого аналізу критерії допустимості обмежень цього права, їх відповідність конституційним принципам та міжнародним стандартам, а також практичні механізми забезпечення ефективного судового захисту в умовах збройного конфлікту.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей забезпечення доступу до правосуддя в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Дослідження спрямоване на визначення основних конституційно-правових гарантій реалізації цього права та виявлення проблем, що виникають у процесі його практичного забезпечення. Особливу увагу приділено встановленню меж допустимих обмежень доступу до правосуддя з урахуванням принципу верховенства права та практики Європейського суду з прав людини.

Крім того, метою є аналіз відповідності національного законодавства міжнародним стандартам у сфері права на справедливий суд. Узагальнення результатів дослідження дозволяє сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання та підвищення ефективності функціонування судової системи в умовах воєнного стану. Важливим завданням є також обґрунтування необхідності забезпечення балансу між інтересами держави та правами людини у сфері доступу до правосуддя.

Виклад основного матеріалу

Право на доступ до правосуддя є однією з фундаментальних гарантій реалізації та захисту прав і свобод людини, що закріплена в Конституції України [2] та міжнародно-правових актах. Зокрема, таке право як конституційна гарантія забезпечується положеннями статей 8, 55, 124, 129 Основного Закону (нижче подамо цитування).

Гарантоване право на доступ до правосуддя виступає ключовим елементом принципу верховенства права та невід'ємною

складовою демократичної правової держави. У сучасних умовах розвитку України це право набуває особливої актуальності у зв'язку із збройною агресією та запровадженням правового режиму воєнного стану. Функціонування судової системи в таких умовах зазнає суттєвих трансформацій, що впливають на доступність і ефективність правосуддя.

Воєнний стан обумовлює необхідність застосування державою спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони, що може супроводжуватися певними обмеженнями прав і свобод людини. Водночас навіть за таких умов держава зобов'язана гарантувати загальні стандарти доступу до правосуддя. Особливої ваги набуває питання забезпечення безперервності здійснення правосуддя, у тому числі в регіонах, де ведуться активні бойові дії або які перебувають під тимчасовою окупацією.

Як зазначається у доповіді представників Венеціанської комісії, «20% судів в Україні не змогли здійснювати правосуддя внаслідок нападу російської федерації на нашу країну, яка окупувала майже 30% нашої території. Венеціанська комісія вважає, що за різних правових режимів судова система все ще повинна мати можливість гарантувати доступ до справедливого судового розгляду» [3].

Такі висновки кореспондуються з наведеними статистичними даними у статті «Суди в евакуації: як війна змінила карту судів України (інфографіка)». Автори зазначають, що «...у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, 171 суд змінив територіальну підсудність судових справ» [4].

Зміни в територіальній юрисдикції судів відбулися з причини відсутності ефективного контролю над локаціями через бойові дії чи окупацію цих територій [5].

За таких умов унеможливується реалізація конституційних гарантій щодо забезпечення принципу верховенства права (стаття 8), захисту судом прав прав і свобод людини і громадянина (стаття 55), здійснення правосуддя виключно судами (стаття 124), дотримання основних засад судо-

чинства (стаття 129) Конституції України [2].

Дослідник С. Головатий вказує на те, що «У Конституції України міститься велика кількість положень щодо особливостей правового регулювання обмеження прав законодавчим органом. Водночас окремі норми є надто широкими, що може дозволяти надмірне втручання законодавчого органу у права громадян. Особливо це стосується права на свободу пересування (стаття 33 Конституції), яке може бути суттєво обмежене шляхом ухвалення звичайного закону, що потенційно нівелює його конституційний захист. Окрім цього, Венеційська комісія зауважила, що перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у воєнний чи надзвичайний стан, є надто великим і потребує перегляду» [6, с. 603-604].

Суттєвими викликами стають зміна територіальної підсудності справ, переміщення судів, обмеження фізичного доступу до судових установ, а також необхідність впровадження дистанційних форм судочинства. У цих умовах виникає потреба у пошуку ефективних механізмів забезпечення доступу до правосуддя з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас такі зміни можуть породжувати нові ризики, пов'язані з дотриманням процесуальних гарантій та забезпеченням справедливості та прозорості судового розгляду.

Дослідження нормативно-правових засад доступу до правосуддя в умовах воєнного стану показало, що право на доступ до правосуддя, закріплене у статті 55 Конституції України і яким є кожному гарантується право на судовий захист своїх прав і свобод, не є абсолютним. Такий висновок впливає з аналізу приписів статті 64 Конституції України [2], якою передбачається можливість обмеження окремих прав і свобод в умовах воєнного стану, за винятком тих, що не можуть бути обмежені.

Застосування легітимних обмежень прав і свобод людини і громадянина в частині доступу до правосуддя відбулося у зв'язку з запровадженням воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента

України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. Даним документом визначено особливості функціонування державних інституцій, у тому числі судової влади.

Конституційний Суд України визначає, що будь-які обмеження конституційних прав і свобод повинні бути обґрунтованими, мати легітимну мету, відповідати суспільній необхідності, бути пропорційними та запровадженими на законних підставах. У разі необхідності запровадження таких обмежень законодавець зобов'язаний забезпечити найменший можливий рівень втручання, зберігаючи сутнісний зміст права чи свободи (абзац другий, третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016) [8].

На міжнародному рівні гарантії доступу до правосуддя закріплені у відповідних статтях Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також Міжнародному пакті про громадянські і політичні права. Важливим є те, що навіть у разі дерогації держава повинна дотримуватися основоположних принципів справедливого судочинства.

Попри це, обмеження прав є невід'ємним елементом правового регулювання. Частина друга статті 29 Загальної декларації прав людини (далі – ЗДПЛ) [9] вказує: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

Дослідник С. П. Рабінович зазначає, що у Декларації: а) встановлено умови правомірності обмежень прав і свобод людини на національному рівні і водночас б) вміщено міжнародне обмеження прав людини. Таким чином, закладено загальну методологічну основу для знаходження балансу між потребою вільного індивідуального розвитку й суспільними потребами.

Цей баланс забезпечується, з одного боку, вимогою відповідності національних правообмежувальних засобів припису частини другої ст. 29 Декларації, а, з іншого – заборонаю порушення універсальних міжнародно-правових засад (англ. purposes and principles of the United Nations; фр. aux buts et aux principes des Nations Unies) у поведінці індивідів. Противагу застереженню частини третьої ст. 29 становлять приписи статті 30 Декларації, які забороняють її тлумачення у спосіб, спрямований на знищення (destruction, la destruction) викладених у ній прав і свобод. [10, с. 53].

Юридичне значення положень ЗДПЛ щодо міжнародно-правових підходів до меж дерогації прав людини оцінює С. П. Рабінович. Науковець вважає, що «Політико-правова природа Декларації зумовила те, що вона заклала лише загальну основу міжнародно-правових стандартів правообмежувального інструментарію, однак при цьому ще не віддиференціювала всіх його елементів. Визначеними у ЗДПЛ принципами інституту обмеження прав людини, які у міжнародному праві набули значення універсальних, є виключність, формальна визначеність та закритий перелік цілей встановлення обмежень. До елементів, не згаданих у Декларації й викремлених в інших складових Міжнародного білля прав людини, належить суспільна необхідність обмеження як самостійна умова його правомірності та засада, покликана забезпечувати гармонію правообмежувальних засобів із легітимними цілями обмежень» [10, с. 56].

Згідно з положеннями статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права «Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [11].

Статтею 6 (Право на справедливий суд) Конвенції задекларовано, що «Кожен має право на справедливий і пу-

блічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1].

Суддя Троїцького суду Луганської області П. С. Гавалешко вважає статтю 6 Конвенції ключовим міжнародним стандартом, який визначає межі допустимих обмежень права на доступ до правосуддя та застосовується у практиці Європейський суд з прав людини для оцінки дій держави навіть в умовах надзвичайних ситуацій. Науковець дійшов висновку про те, що «Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р. закріплює невід'ємні елементи права на справедливий судовий розгляд, зокрема: право на доступ до правосуддя, рівноправність процесуальних можливостей сторін, право на публічний судовий розгляд упродовж розумного терміну, право на розгляд справи незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону, принцип презумпції невинності, право на захист та інші елементи, вироблені на практиці ЄСПЛ [12, с. 141].

Водночас необхідно належно оцінити основні виклики, що перешкоджають повномірній реалізації прав людини і громадянина щодо доступу до правосуддя в умовах дії правового режиму воєнного стану. Серед ключових проблем забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану, на нашу думку, слід виокремити:

- територіальні обмеження - тимчасова окупація окремих територій унеможливає функціонування судів;

- порушення строків розгляду справ - через навантаження на судову систему та об'єктивні обставини;

- фізична недоступність судів – небезпека для життя учасників процесу;

- кадрові проблеми - евакуація суддів, мобілізація працівників апарату судів;

- обмеження доступу до правової допомоги - ускладнення роботи адвокатів.

Ці та інші фактори істотно впливають на ефективність реалізації права на судовий захист під час дії воєнного стану.

У контексті вищезазначеного доцільно виокремити, на наш погляд, напрям, який більшою мірою сприятиме усуненню проблем, пов'язаних з полегшенням доступу до правосуддя в умовах правового режиму воєнного стану. При цьому не принижуватимемо значущості інших шляхів подолання викликів у сфері відправлення правосуддя, однак обмежимося характеристикою конкретного інструменту, яким вбачаємо цифровізацію сфери судівництва.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває розвиток електронного судочинства. В Україні впроваджено систему «Електронний суд», що дозволяє подавати документи дистанційно та брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції. Перевагами цифровізації є:

- забезпечення безперервності правосуддя;

- зменшення ризиків для життя та здоров'я учасників процесу;

- підвищення оперативності розгляду справ.

Водночас існують і недоліки:

- цифровий розрив між різними категоріями населення;

- технічні збої;

- ризики порушення принципу змагальності.

На думку дослідника О. Б. Гнатіва, «Цифрові сервіси полегшують подання документів, прискорюють доступ до судових матеріалів справ та допомагають економити час і кошти» [13, с. 306].

Аналізуючи проблеми цифрової трансформації цивільного судочинства, В. С. Савчук висловлюється про те, що «Цифровізація правосуддя – це не окремий вид судової діяльності або процесуальної форми, інформаційних технологій або способу комунікації в судовому процесі. Це новий порядок організації і функціонування судової системи в усіх її проявах (забезпечення доступу до суду, адміністрування роботи суду, судові процедури та окремі процесуальні дії, судові діловодство та документообіг) заснований на впровадженні сучасних ІКТ

(інформаційно-комунікаційні технології – авт.)... Цифровізація правосуддя повинна переслідувати двоєдину мету: спрощення доступу до судового захисту та покращення його ефективності з одного боку; та автоматизація внутрішніх процесів судової діяльності – з іншого. Цілі цифрової трансформації правосуддя мають ґрунтуватись на основі поєднання приватного та публічного інтересів» [14, с. 130, 132].

Нелінійний підхід до розуміння продемонстрував дослідник А. М. Наливайченко. Науковець розкриває зміст цифровізації судового процесу через низку процесів пов'язаних із судовою діяльністю взагалі, а не лише в аспекті розгляду та вирішення судових справ: «цифровізація судової системи полягає, зокрема, у автоматизації судових процесів, електронному документообігу, дистанційному веденню справ, застосуванню цифрових платформ для подання позовів, скарг і отримання судових рішень, дистанційної комунікації учасників процесу» [15, с. 430].

Аналізований підхід до полегшення доступу до правосуддя, у тому числі під час режиму воєнного стану, а також запровадження інших заходів на цьому напрямі, повинні у повній мірі відповідати міжнародним стандартам та практиці ЄСПЛ.

Авторський аналіз практики Європейського суду з прав людини свідчить, що навіть у кризових умовах держава повинна забезпечити ефективний доступ до суду. У рішеннях Суду підкреслюється, що обмеження доступу до правосуддя є допустимими лише за умови їх пропорційності та обґрунтованості. ЄСПЛ наголошує, що право на суд не є абсолютним, однак його обмеження не повинні порушувати саму сутність цього права. Особливо важливим є забезпечення ефективних засобів юридичного захисту.

Дослідники М. В. Карпенко та Л. В. Котова висловлюються про те, що «Згідно з позицією ЄСПЛ право на справедливий суд є сукупністю інституційних і процедурних елементів, як-то: необтяжений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи, належна (спра-

ведлива) судова процедура, публічний судовий розгляд, розумний строк судового розгляду, розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом» [16, с. 107].

У цьому зв'язку доцільно погодитися з думкою І. Кретової, яка зазначає, що «ефективне впровадження правових позицій ЄСПЛ щодо змісту гарантованих Конвенцією прав і свобод, зокрема й права на справедливий суд, може бути досягнуто тільки за умови їх врахування під час тлумачення положень про права людини у процесах нормотворчості й правозастосування, а також під час правотлумачення як самостійної форми діяльності держави (передусім, у конституційній юриспруденції)» [17, с. 18].

На підставі вищенаведеного доцільно запропонувати шляхи вдосконалення системи національного законодавства щодо доступу до правосуддя, у тому числі під час режиму воєнного стану. На нашу думку, такими шляхами можна розглядати:

- удосконалення законодавства щодо дистанційного судочинства;
- забезпечення технічної доступності електронних сервісів;
- розширення можливостей безоплатної правової допомоги;
- підвищення процесуальної гнучкості судів;
- забезпечення належного рівня безпеки учасників процесу.

Висновки

Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану зазнає суттєвих трансформацій, що зумовлено об'єктивними викликами, пов'язаними із забезпеченням національної безпеки. Водночас держава зобов'язана гарантувати реалізацію цього права відповідно до конституційних та міжнародних стандартів. Обмеження доступу до правосуддя є допустимими лише за умови дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності. Цифровізація судочинства виступає ключовим інструментом забезпечення доступу до правосуддя, проте потребує подальшого вдосконалення. У перспективі важливим є забезпечення ба-

лансу між ефективністю правосуддя та дотриманням прав людини.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 13.05.2025).

2. Конституція України : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

3. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану - міркування: Доповідь / Н. Алівізатос та ін. Страсбург : Європ. коміс. за демократію через право (венец. коміс.), 2020. 25 с. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)005rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)005rev-e) (дата звернення: 13.05.2025).

4. Суди в евакуації: як війна змінила карту судів України (інфографіка). URL : <https://mipl.org.ua/sudy-v-evakuacziyi-yak-vijna-zminyala-kartu-sudiv-ukrayiny-infografika/> (дата звернення 13.05.2025).

5. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. Судова влада України. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Zagalna_tablica_sudiv_25_07_2022.pdf (дата звернення: 13.05.2025).

6. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ: Дух і літера, 2016. ІХХV. 760 с.

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 13.05.2025).

8. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (дата звернення 13.04.2026).

9. Загальна декларація прав людини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 13.05.2025).

10. Рабінович С. П. Правообмеження у Загальній декларації прав людини: юридичний та естетичний виміри. *Вісник Національної академії правових наук України*: зб. наук. пр. Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2018. Т. 25. № 3. С. 46–61.

11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%83#w1_1 (дата звернення 13.05.2025).

12. Гавалешко П. С. Проблеми реалізації вимог ст. 6 конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при апеляційному розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Часопис Київського університету права*, № 1. 2021. С. 141-145.

13. Гнатів О. Б. Цифровізація електронного судочинства: сучасні виклики та реалії в роботі адвоката. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 6. Ч. 1. 2025. С. 30-307.

14. Савчук В. С. Концепція цифрової трансформації цивільного судочинства: доктринальний підхід. *Юридичний науковий електронний журнал* № 12. 2024. С. 129-132.

15. Наливайченко А. М. Цифровізація правосуддя як один із етапів реформування судової системи в Україні. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 10(28). С. 430-440.

16. Карпенко М. В., Котова Л. В. Право на справедливий суд та ефективний захист юридичного захисту в практиці ЄСПЛ. *Актуальні проблеми права: теорія і практика* №1 (47), 2024. С. 103-119.

17. Кротова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків, 2015. 23 с.

SUMMARY

The article examines the features of ensuring access to justice in Ukraine under the legal regime of martial law. It is noted that the armed aggression against Ukraine necessitated the transformation of the mechanisms of the functioning of the judicial system and the adaptation of procedural institutions to the conditions of war. It is substantiated that access to justice is a component of the right to a fair trial and is guaranteed by both national legislation and international standards, in particular the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter referred to as the Convention) [1].

It is established that even under martial law, the state is obliged to provide effective means of legal protection and prevent arbitrary restrictions on the rights of individuals. The main challenges of access to justice are analyzed, including: restrictions on the territorial jurisdiction of courts, violation of the terms of consideration of cases, problems of physical access to courts and the digital divide. Special attention is paid to the implementation of remote forms of judicial proceedings, electronic court and video conferencing as alternative mechanisms for ensuring justice. It has been proven that such instruments have both a positive impact and create new risks regarding compliance with procedural guarantees.

It is concluded that restrictions on access to justice in martial law are permissible only if they comply with the principles of legality, necessity, proportionality and non-discrimination. Directions for improving legal regulation are proposed, in particular through the development of e-justice, increasing procedural flexibility and strengthening guarantees of the rights of participants in the judicial process.

The relevance of the study is also due to the need to determine the limits of permissible restrictions on the right to access to justice, which should not violate its essence. Of particular importance is ensuring a balance between the interests of the state and human rights, which is one of the key criteria for the legitimacy of interference in the sphere of rights and freedoms. It is important to take into account the practice of international judicial institutions, which forms standards for the accessibility and effectiveness of justice even in emergency situations.

Thus, the study of the features of access to justice under martial law has not only theoretical, but also practical significance, as it is aimed at improving the mechanisms of judicial protection of human rights and increasing the stability and balance of the legal system of Ukraine in the face of modern challenges.

Keywords: justice, access to justice, martial law, the right to a fair trial, electronic justice, electronic court, human rights.